

"Hunting the Light" Lofotr Viking Museum

God kveld, og velkommen til Lofotr.

I kveld skal dere få være med på jakten på lyset og en reise tilbake i tid - til vikingtiden, der vi skal treffe høvding Olaf Tvennumbrunni og hans husfrue Åshild på høvdingsetet Lofotr. Om vi er heldige kommer tegnet for i kveld holdes det Jòlblot på Lofotr - et offer for å få sola til å vende tilbake med lys og liv til menneskenes verden.

Vi skal tilbake i tid, til en tid da det ikke fantes elektrisk lys. Det eneste lyset som man hadde i Vikingtiden var lyset fra solen, lys fra bål og fakler, og det bleke lyset fra månen, stjernene og nordlyset. På sommeren var det greit nok - da er det lyst hele døgnet her - men på denne tiden av året er det mørkt. Det er lite eller ingen sol, bakken er mørk, det er lite snø, og skyer, regn og storm, og mørke fjell absorberer det lyset som finnes. Dette er mørketiden. Selv om det fantes lys fra måne og stjerner og nordlys, var det mindre trøst i disse i vikingtiden - de gav kaldt lys, uten liv. Nordlyset, vakkert som det er, kunne også være truende. De trodde nordlyset var en forbindelse mellom livet og døden. I en tid hvor største delen av døgnet var mørkt, og det eneste varme lyset var svake skinn fra de spredte husene når en dør ble åpnet, kunne det være skremmende å gå ute - det kunne være så mangt som skjulte seg i skyggene. Kanskje kom det en ulveflokk etter en, eller bjørn? Eller kanskje ondsinnede spøkelser. Det var gode grunner til å ønske solen tilbake. Men i vikingtid kunne man ikke være sikker på at solen skulle vende tilbake. Man hadde en annerledes forestilling om verden, som en skive, med gudeheimen Åsgard i midten, omgitt av Midgard - menneskers hjem, og med Utgard, jotnenes verden, ytterst.

Solen ble trukket frem over verden hver dag av to hester. Man trodde også at verden skulle bli ødelagt - og man kalte verdens ende Ragnarok. Før Ragnarok skulle det være fimbulvinter - tre harde vintre uten sommer imellom, slikt at folk og fe døde. Så var det et stort slag mellom gudene og jotnene, og da skulle en stor ulv sluke solen, og månen og stjernene falle ned av himmelen, og verden brenne opp. Hvis solen ikke kom opp på himmelen igjen etter vinteren, ville det være tegn på at fimbulvinteren og verdens ende var på vei. For å få solen til å komme tilbake, måtte man ofre til gudene, slik at de ville gi hjelp til å få solen tilbake til verden. Ofringen fant sted midt på vinteren, og kaltes Jølblot - og selv i dag er det jul vi feirer midt på vinteren. Blotene ble feiret på høvdinggårder slik som Lofotr, og høvdingen selv er hovgode og forestår blotet. Lofotr på Borg, dit vi skal, er en eldgammel kultplass - den har vært hellig i tusenvis av år, for mer enn en religion. Blotene fant sted i gildehallen på høvdingesetet, der de hellige gudestatuen stod. Alle på gården - frie og trelle - tar del i seremonien. Trellene er ikke frie, og bestemmer ikke over seg selv, men noen var betrodde tjenere og hjelpere. I sentrum for blotet står høvding Olaf og husfrue Åshild.

Mens Olaf påkaller gudene ved å slenge blod-laut på de hellige gudebildene, står Åshild ved siden og bærer frem de rituelle gjenstandene som brukes. På Lofotr er det særlig Odin og Frøy som dyrkes. Frøy er guden som hersker over regn og solskinn. Han rår over fruktbarheten til avlingene, husdyrene, og alle mennesker. Odin er den opprinnelige ættefaren til høvdingen. Han er visdomsgud, men også en gud som har særlig kontakt med de døde, og som viser veien til dødsriket. Odin er hamram - han kan skifte ham til et hvilket som helst dyr, og fare rundt i verden. Han gjør seidmagi, som gir innblikk i fortid og fremtid. Blant mennesker er det kvinner som gjør seid, og de få kvinnene som gjør dette kalles volver - de har makt, og selv høvdingen respekterer dem. En volve kan ha makt over liv og død, og kan hug-ta folk (ta vettet fra dem). Hun er med på blotet for å forsterke kraften i det, og for å se inn i fortid og fremtid. Ikke bare gudene skal dyrkes - også de døde medlemmene av ætten skal ha oppmerksomhet. Når det er blot, skal man også tenke på de døde - for Jøl var også de dødes høytid, og de dødes verden kom nær til de levende. Dette kunne være både positivt og negativt. En kunne oppnå kontakt med enkelte av forfedrene om man søkte dette, men det kunne også være forbundet med fare. Gjengangere som en ikke ønsket kontakt med kunne besøke gården og plage folk. Viktigst blant de døde er forfedrene - særlig ættens stamfar, den som først bygde gården. Han er begravet i en gravhaug på gården. Forfedrene holdes medgjørlig ved at en jevnlig byr mat til dem - da er de snille og hjelper gården. Det skal også stå ølboller til dem ute på gravhaugene, slik at de er i godt humør når de våkner til Jøl.

Det er Odin som kommer til gården og vekker opp de døde fra gravhaugene. Han samler de døde i Åsgårdsreia, et stort opptog av de døde som farer gjennom luften jølnatten, ledet av gudene - jølnatten kan de døde fritt vandre rundt i vår verden.

Ættefedrene tar del i feiringen av Jol om natta etter at gårdsfolket har falt i sovn - for de døde ættefedrene er ennå del av ætten. Da kommer de inn i hallen og feirer sammen med Odin. Derfor skal mat og drikke aldri bæres av bordet etter Jølblotet. En la kvister på gulvet eller bakken ved innganger for å hindre de døde i å komme inn. På denne måten kunne de levende skjerme seg, slik at de døde ikke kom inn hvor gårdsfolket sov.

Den mektige, hamramme Olaf Tvennumbruni venter på vår ankomst. Husfrua Åshild overser nå at alle forberedelser blir gjort riktig. I fjellene sørøst for høvdingsetet har menn fra høvdingsetet ligget i flere dager, for å se etter tegn fra sola. Er sola er villig til å ta i mot blotet? Lam er slaktet og lages til, og den beste og helligste drikken tatt fram - søt mjød, en honningvin med mye alkohol. Ølboller er satt på gravhaugene - disse må levende mennesker ikke røre! De er for de døde!

Huset vil være vel beredt for gildet. Legg merke til at ved døra til huset og døren inn i gildehallen er det lagt ut einerbar for å holde de døde ute, og i hallen er faklene tent. Når det blotet skal det skåles både til Odin og til Frøy etter at blod-lautet er kastet på gudestatuen. Da må alle være med, slik at gudene hører oss. Hvis volven mener blotet er tatt godt imot, kan blotmaten bæres frem for et riktig etegilde - og mens gjestene andre steder må ha med mat og drikke selv, er høvdingen av Lofotr rik og mektig nok til å bære hele gildet selv. Når så spisingen er kommet til ende, skal maten bli igjen - for etter oss skal de døde selv spise og feire i gildehallen. For at kvelden skal slutte lykkelig leder vi dansen rundt ildstedet slik solskiva ledes rundt himmelvelvingen.

